

<<< מצוה להעביר הלאה אם ע"י אימייל ואם ע"י הדפסה, להגדיל תורה ולהאדירה.

מאור אהרן

פרשת ואתחנן

ג' כ"ז. עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה. פרש"י וז"ל וראה בעיניך בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ עכ"ל, והנה נמצא שקיבל את מה שביקש "ואראה" וגו', וכדפרש"י, ולכאורה צ"ב דלכאורה גם בקשת "ואראה" לא נתקבלה במלואה, משום שהרי ביהמ"ק עדיין לא נבנה וא"כ לא ראה הלבנון שזה ביהמ"ק, (ואם היה נכנס הי' נבנה ביהמ"ק על ידו ולא הי' נחרב לעולם וודאי שהי' רואה וכמש"כ באוה"ח הק' לעיל פ' דברים), ואולי ראה את כל הארץ עם כל העתיד להיות בה (וזהו אני מראה לך את "כולה") בראיה רוחנית.

ג' כ"ח. וצו את יהושע וחזקו ואמצו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה. פרש"י וז"ל וחזקו ואמצו בדברך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל עכ"ל, מבואר בזה דיהושע פחד שמא בנ"י יחטאו ויגרמו לו ליענש ולא ליכנס לא"י, וע"כ אמר הקב"ה וצו את יהושע וחזקו ואמצו כדפרש"י.

והנה כל מה שהובטח זה דוקא שלא יענש עליהם שלא ליכנס לא"י, אבל עדיין לא הובטח לו שלא יענש עליהם כלל, והטעם כי כל מה שפחד שיענש עליהם היה פחד שמא לא יכנס לא"י אבל אחר שנכנס לא"י מה יש לו לפחד, ואם מפחד סתם שיענש עליהם ע"ז א"א להבטיחו שלא יענש עליהם, כי אחז"ל במדרש ראש הדור ככל הדור ועוד אמרו בגמ' שבת צדיקים נתפסים בעון הדור, וכיון דהקב"ה בחרו להיות מנהיג וראש הדור של בנ"י שוב אין מה להבטיחו שלא יענש עליהם כי ראש הדור ככל הדור וכנ"ל.

ד' ב'. לא תוספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם. יל"ה למה נאמר ב' פעמים אשר אנכי מצוה אתכם, ואולי י"ל דהאחד על לא תוספו והשני על לא תגרעו, אמנם לפי טעמי המקרא מבואר לא כן, משום דתחת תיבת "ממנו" יש אתנחתא, והיינו דמה דכתיב לא תספו וגו' ממנו, ה"ז כמו שכתוב לא תוספו על הדבר ולא תגרעו ממנו אשר אנכי מצוה אתכם (או ולא תגרעו מהדבר אשר אנכי מצוה אתכם), ומה דכתיב אח"כ לשמור

ג' כ"ג. ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. פרש"י וז"ל ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שא"ל וחנותי את אשר אחון א"ל בלשון ואתחנן ד"א כו' עכ"ל, קצת צ"ב הכונה מהו אע"פ שיש להם לצדיקים כו' והרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואדרבה לכאורה הו"ל דכיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא לכן אין מבקשים אלא מתנת חנם. ועיין רמב"ם פ"ט מתשובה ה"א.

עוד פרש"י וז"ל לאמר זה אחד משלשה מקומות שאמר לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו עכ"ל, יל"ה שהרי לעיל כתיב (בהעלותך י"ב י"ג) ויצעק משה אל ה' אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה ופרש"י וז"ל לאמר מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ורגו' ראב"ע אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו כו' עכ"ל, וא"כ צ"ב מה דכתב רש"י הכא פ' ואתחנן זה אחד משלשה מקומות, שהרי לפי מה שפרש"י התם פ' בהעלותך היו ארבעה מקומות. ועיין שפ"ח אות ז'.

ג' כ"ד. ה' אלקים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך. פרש"י וז"ל אתה החלות להראות את עבדך פתח להיות עומד ומתפלל אע"פ שנגזרה הגזירה אמר לו ממך למדתי שאמרתי לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי כך אלא לפתוח פתח שבי היה תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו עכ"ל, עיין רש"י כי תשא ל"ב י'. **וצ"ב** דאמר' בגמ' (ברכות ל"ב א') ועתה הניחה לי כו' מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו כו', ומבואר התם בגמ' בהיפוך ממה דפירש"י הכא, ואולי צ"ל דזהו פלוגתא בחז"ל.

ג' כ"ו. ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. הכא הקב"ה אמר למשה רב לך אל תוסף דבר אלי וגו' והיינו שיפסיק להתפלל (ועיין כלי יקר כמה פ' נחמדים במקרא דידן), ומאידך מצינו (כי תשא ל"ב י') שהקב"ה הודיעו למשה שאם יתפלל לא יכלם (ערש"י שם).

וגו' אתכם ה"ז ענין אחר, וכיון שכן למה נ' שוב אשר אנכי מצוה אתכם, דדי היה לכתוב לשמור את מצות ה' אלוהיכם.

פרש"י וז"ל לא תוסיפו כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין כלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו עכ"ל, והנה בפשוטו בא רש"י לפרש באיזה אופנים עובר על הלאו דלא תוסיפו ודלא תגרעו, וכן מבואר ברמב"ן יעו"ש, אמנם בד' זקנים מבעלי התוס' וברא"ש כתבו וז"ל לא תוסיפו וגו' שאם תוסיפו תגרעו דכל המוסיף גורע שאם תעשה חמשה ציציות גרעת גם הארבעה שהרי אינם כלום מאחר שלא עשית המצוה כהלכתה וכן פרש"י חמש פרשיות שבתפילין וחמש מינין שכלולב אבל אם ישב שמונה ימים בסוכה לא בא השמיני עם השבעה ומה שעשה עשוי עכ"ל הד' זקנים מבעלי התוס' (ולשון הרא"ש, אבל אם ישבת שמונה ימים בסוכה לא גרעת), וצ"ב מנין הוציאו מדברי רש"י שאם עשה חמשה ציציות גרעת וכן שאם עשה חמש פרשיות שבתפילין גרעת, והרי בפשוטו רש"י לא בא אלא לפרש באיזה אופנים עוברים על הלאו וכן"ל.

ומה שכתבו בד' זקנים מבעלי התוס' ובפי' הרא"ש, דאם ישב בסוכה שמונה ימים לא גרע את השבעה ימים שכבר ישב, והיינו דלאו ודאי עובר כשיושב ביום השמיני אבל לגרוע אינו גורע את השבעה ימים שכבר ישב, צ"ב דהיות וכל הלאו הוא שע"י שמוסיף הוא גורע א"כ למה כשיושב ביום השמיני בסוכה עובר על הלאו והרי אינו מגרע (וכמש"כ בדעת זקנים שאינו מגרע), ואין לומר שבאמת אינו עובר על הלאו שהרי הדין הוא דמי שישן בסוכה בשמיני בכונה לוקה, וכמש"כ הרמב"ן הכא מהגמ' בר"ה. **והנה** כ"ז בקום ועשה שאם מוסיף על הציצית או התפילין או יום נוסף בסוכה עובר על לא תוסיפו, אבל עדיין יל"ד בשב ואל תעשה אם ג"כ עובר בלאו דלא תספו וכגון שאינו אוכל חמץ באחד מימות השנה ובכונה.

ד' ו'. ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. פירש הרשב"ם (מקץ מ"א ל"ט) וז"ל נבון מבין עתידות ורואה הנולד, חכם קיבל חכמה ממה שראה ושמע עכ"ל.

ד' ח'. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נותן לפניכם היום. פרש"י וז"ל חקים ומשפטים צדיקים הגונים ומקובלים עכ"ל, יתכן דדוקא הכא צדיקים היינו הגונים ומקובלים, ויתכן ג"כ דסתם צדיק היינו הגון ומקובל ולאו דוקא הכא. **ועיין** תרגום יונתן ב"ע דתרגם ודינין תריצין ובפי' יונתן כ' דתריצין היינו ישרים יעו"ש, וה"נ יתכן דדוקא מה דכתיב הכא צדיקים היינו ישרים, ויתכן ג"כ דאי"ז דוקא הכא, וסתם צדיק היינו ישר.

והנה ארז"ל (תענית ט"ו א') אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה, ופרש"י וז"ל לא הכל לאורה כו' ישרים לשמחה דישירים עדיפי מצדיקים עכ"ל, ובמהרש"א כתב דהרשב"א כתב בהיפוך והיינו שמדריגת הצדיקים גדולה

מישרים והסביר זאת יעו"ש, ומ"מ חזינו דישירים וצדיקים הם ב' דברים וא"כ צ"ב איך תרגם התרגום יונתן דצדיקים היינו ישרים. והעירוני ליישב דהנה לכאורה קשה מה דכתיב שמחו צדיקים בה' וגו' דחזינו דהשמחה לצדיקים, אלא דהכתוב חוזר לדבר על הישרים ואומר שודאי הם צדיקים, ויתכן ליישב גם בדרך אחר והיינו דכיון דאמר דלצדיקים אורה ולא שמחה (כי שמחה לישירים) לכן אמר שמחו צדיקים בה' וגו'.

ועצם פרש"י דישירים עדיפי מצדיקים לכאורה צ"ב [עי' מהרש"א] ויתכן ליישב הכי, דהנה בספר חוט המשולש (שבס' סערת אליהו) מובא מעשה שבעל הצמח צדק זי"ע היה אצל הגרע"א זי"ע, ואמר לו הגרע"א בזה"ל הכתוב שם, שהעובדים ע"מ לקבל פרס זהו אור זרוע כעובד הארץ בזריעה ועובדים שלא ע"מ לקבל פרס הם ישרי לב שהם בשמחה עכ"ל (יעו"ש בדף ס"ב ע"ב) ולפי"ז נחא מש"כ רש"י דישירים עדיפי מצדיקים, ודוק. (ועמש"כ לעיל א' י"ג).

הא דכתיב הכא ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום, צ"ל דמיירי הכא על פרשת עבודת כוכבים, כמש"כ בחזיקוני לעיל וז"ל ולפי שהיו מול בית פעור התחיל להזהיר על עבודת כוכבים עכ"ל (וכ"מ ברש"י ג' כ"ט), ואי"ז מיירי על כל התורה דא"כ מהו אשר אנכי נתן לפניכם "היום" והרי אי' (דב"רי ט' ט' שוח"ט צ') וכ"כ הרמב"ם (בהקדמה לפהמ"ש) דרק ביום פטירת משה אז כתב י"ג ס"ת ונתן לכל שבט ושבט, (ועמש"כ בזה משפטים כ"ד ד' ותרומה כ"ה ט"ז), וע"כ דקאי על פרשת עבודת כוכבים.

ד' י'. יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון. יש להעיר דבפ' יתרו לא כתיב "הקהל". (ועיין רש"י ויקהל ל"ה א').

ד' י"א. ותקרבו ותעמדון תחת ההר וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל. מדכתיב הכא וההר בער באש וגו' מבואר דהקב"ה כבר היה על ההר עוד קודם שבנ"י הגיעו, והיינו שהקב"ה הקדימם, וכדפרש"י שמות יתרו י"ט ט"ז - י"ז.

ד' י"ב. וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול. הא דכתיב קול דברים אתם שומעים היינו קול של הדיבורים של עשרת הדברות שנאמרו אתם שומעים, ותמונה אינכם רואים זולתי קול והיינו שלקול היה ממשות מציאותית ועי"כ ראו הקול וזהו ותמונה וגו' והיינו שלא ראו שום תמונה מלבד הקול שהיה אז ממשי ומציאותי, וכן מבואר ברש"י (שבת פ"ח ב') וז"ל קושרים שני כתרים לדיבור שהיה בו ממש ונראה כדכתיב רואים את הקולות עכ"ל (וברש"י יתרו כ' ט"ו) פירש רואין את הנשמע יעו"ש, ועיין עוד אוה"ח הק' מה שהביא בשם המדרש מעין מה דאמרי' בשבת שם, ועיין במלבי"ם (כאן, ובכי תשא ל"א י"ח) דפירש איך נהפך הדיבור לממשות, יעו"ש.

ד' י"ד. ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה. פרש"י וז"ל ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם תורה שבעל פה עכ"ל, ארז"ל (תנחומא כי תשא כ"ח) גבי משה, ומנין שיגע הרבה בתורה שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ביום היה הקב"ה מלמדו תורה שבכתב ובלילה היה מלמדו המשנה על פה ע"כ, ולפי"ז מסתמא נצטוו ביום ללמד את החוקים והמשפטים דוקא בלילה, כי מה שנצטוו זהו חלק מהתורה שבכתב, וקיום הצווי זה תורה שבעל פה, ודוק. (וע' בספרנו תשובות הגר"ח ח"ב באו"ח סי' רל"ח ודוק).

ד' כ"א. וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה. פרש"י וז"ל התאנף נתמלא רוגז עכ"ל, ולעיל (ג' כ"ו) כתיב ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ופרש"י וז"ל ויתעבר ה' נתמלא חימה עכ"ל, וצ"ב, א', למה חזר ע"ז משה רבנו שנית, ב', דלעיל אמר ויתעבר וכאן אמר התאנף, ג', דלעיל הקדים ויתעבר ואח"כ אמר ה' וכאן אמר וה' ואח"כ התאנף, ד', דלעיל פרש"י נתמלא חימה וכאן פרש"י נתמלא רוגז. וק' א', עיין אבן עזרא דתי' דחזר ע"ז כאן שום שקודם (מקרא כ') אמר שבנ"י יקבלו את א"י ולכן עתה המשיך והוסיף לומר שאמנם הוא לא נכנס יעו"ש בד"ה וטעם וה' התאנף כו'. וק' ב', עיין מש"כ בזה במלבי"ם ובאוה"ח הק' לעיל מקרא כ"ו ד"ה או יעו"ש. וק' ג', עיין בתרגום יונתן ב"ע דבאמת תרגם בב' המקומות ל' רוגז, וד' רש"י עדיין צ"ב. והנה הא דכתיב לעיל פ' דברים (א' ל"ז) גם בי התאנף ה' וגו', אי"ז כפילות, דהתם איירי בפרשת המרגלים, דמשום ענין חטא המרגלים נתגלגל הדבר שלא נכנס לא"י כמש"כ באוה"ח הק' שם. ועיין עוד באוה"ח הק' בביאור כפילות לשון הכתוב דכתיב וישבע "לבלתי" עברי את הירדן "ולבלתי" בא אל הארץ הטובה וגו' יעו"ש.

ד' כ"ב. כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר את הירדן ואתם עברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת. מה דכתיב בארץ הזאת, היינו ארץ סיחון כדכתיב להלן פסו' מ"ה מ"ו. והנה קצת צ"ב מהו וירשתם את הארץ הטובה "הזאת" והרי עדיין לא נמצאים בתוכה (וכן ק' דמשמעות של הארץ הטובה הזאת משמע של אותה ארץ שדיבר עליה בתחילת המקרא והרי זה ודאי אינו), וצ"ב.

ד' כ"ח. ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון. הנה בתהלים יש עוד ב' מקראות שדומים למקרא דידן אלא שצ"ב ההפרשים שבהם ונבארם בעזה"י וכדלהלן.

דהנה כתיב (תהלים קט"ו) פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם, ויש לדקדק, א', דבמקרא דידן לא כתיב אשר לא ידברון וכמו דכתיב בתהלים פה להם ולא ידברו, ב', דבמקרא דידן לא כתיב אשר ידיהם לא

ימישון ואשר רגליהם לא יהלכו וכמו דכתיב בתהלים ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו, ג', דבמקרא דידן לא כתיב אשר לא יהגו בגרונם וכמו דכתיב בתהלים לא יהגו בגרונם.

ובתהלים (קט"ו) גופא יש לדקדק, א', דלא כתיב פה להם ולא יאכלון וכמו דכתיב במקרא דידן אשר וגו' ולא יאכלון, ב', דכיון דאמר פה להם ולא ידברו א"כ מה צריך עוד לומר לא יהגו בגרונם והרי כיון שלא ידברו מה יועיל שיהגו בגרונם ולא יובנו דבריהם, [וכן ק' בהיפוך, דכיון דאמר לא יהגו בגרונם א"כ כ"ש שלא ידברו], ג', דכי יש להם גרון והרי רק צורת פה עושים להם ומהו לא יהגו בגרונם.

ועוד כתיב (תהלים קל"ה) עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפייהם, ויש לדקדק, א', דבמקרא דידן ל"כ אשר לא ידברון וכו"ל, ב', דבמקרא דידן לא כתיב אשר וגו' ולא ישמעון ולא יאזינו וכמו דכתיב בתהלים אזנים ולא יאזינו.

ובתהלים (קל"ה) גופא יש לדקדק, א', דבמקרא דידן ל"כ כמו בתהלים דאילו דמקרא דידן כתיב מעשה ידי אדם "עץ ואבן" ואילו בתהלים כתיב "כסף וזהב" מעשה ידי אדם, ב', דתיבות "מעשה ידי אדם" נאמר בכ"מ במקום אחר, ג', דלא כתיב הכא ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם, ד', דהכא כתיב אזנים להם ולא יאזינו ולעיל (קט"ו) כתיב ולא ישמעו, ה', דהכא כתיב אף אין יש רוח בפייהם ולעיל (שם) כתיב אף להם ולא יריחון.

והנה קושיא א' (בד"ה והנה, ובד"ה ועוד) היא ק' אחת, למה לא נ' בחומש אשר לא ידברון, וי"ל דהנה בשביל שיתאפשר לאכול צריך לכך שיניים (חוץ מאוכל רך ושתיה) וכן בשביל שיתאפשר לדבר צריך לכך שיניים, וכגון שאומר "בית" הרי צריך השיניים הקדמיות כדי שיוכל לומר ה"ת" של הבית, וכן ז', ועוד, ונמצא שבאכילה ובדיבור יש צד השוה, דכיון שאינו יכול לדבר גם אינו יכול לאכול, וכיון שאינו יכול לאכול גם אינו יכול לדבר, ומה"ט סגי לכתוב קרא או ידברו או יאכלון, ואף שמשה רבינו אמר לא יאכלון ואילו דוד המלך אמר פה להם ולא ידברו, מ"מ ה"ז דבר אחד, והטעם שכ"א אמר לשון אחר, ודאי ה"ז סודות התורה. (והנה נהי דיש מילים שאפש רלדבר בלא שינים מ"מ לדבר ברצף מה שרוצים צריך לזה שיניים). ומעתה לפי"ז מתיישב גם מה שהקשינו בק' א' (בד"ה ובתהלים), דלא אמר פה להם ולא יאכלו מטעם הנ"ל. ועיין באב"ע (תהלים קט"ו) דכתב וז"ל אזנים הזכיר ארבע רגשות והניח האכילה כי אן צורך לה עכ"ל (ועיין אב"ע תהלים קל"ה, וברד"ק תהלים קט"ו), אך צ"ב דא"כ למה נ' בחומש אשר לא יאכלון והרי אין צורך לה. ובאב"ע (מקרא דידן) כ' וז"ל יראון וישמעון הזכיר הארבעה הרגשות ואין צורך להזכיר החמישית כי היא עבה מכולם ועוד כי היא שורש חיי הגוף עכ"ל, ועיין עוד באבי עזר על האב"ע הכא דבר נפלא.

וק' ב' (בד"ה ובתהלים קט"ו) כבר עמדו בזה המפרשים, ובמאירי על התהלים כתב וז"ל ולא יהגו כפל ענין עם ולא ידברו אלא שההגייה נאמרת אפי' במה שאינו דבור חתוך אלא קול בעלמא יוצא מן הגרון כמו אהגה כיונה (ישעי' ל"ח י"ד) עכ"ל, וכ"כ באב"ע והרד"ק, ועיין עוד בס' אוצר ת"י.

וק' ג' (שם) י"ל דזה גופא בא לומר דבאמת אין להם שום גרון לא מדמות שעשו להם (וכמו שפי' המפרשים שרק עשו להם חריטות של אזנים וכו') וכ"ש לא גרון אמיתי, אלא אפילו הגה כמו הגה היוצא מגרון אמיתי אין להם (וכ"ש שדיבור אין להם כמו שאמר פה להם ולא ידברו).

והנה איתא בס' אוצר תהלות ישראל בשם הגר"א הכי, דקשה אהא דכתיב לא יהגו בגרונם דהו"ל גרון להם ולא יהגו (וע"ש בשם האלשי"ך הק' דהקשה דהו"ל צריך להסמיק זה לפה להם ולא ידברו), ועוד דהא כבר כתיב פה להם ולא ידברו וא"כ למה לי שוב לא יהגו בגרונם, ות"י הגר"א ע"פ מה דא"י בזה"ק פ' תרומה (דף קע"ה ע"א) דנבוכדנצר נתן שם קדוש בפיו של הצלם הע"ז שעשה והיתה מדברת בקול גדול ואמרה אנכי ה"א כו' ודניאל הוציא את השם הקדוש מפיו של הע"ז ונפל הצלם וניתן זש"ה ופקדתי על כל בבל והוצאתי את בלעז מפיו ע"כ יעו"ש, וזה רמז הכתוב לא יהגו בגרונם כל' אם ראה תראה אי זה ע"ז מדברת, ח"ו, אין הע"ז מדברת אלא רק דבר אחר הוא הגרון כמו שנותנים שם קדוש לתוך פיה וגרונה ואז השם הקדוש מדבר כנ"ל.

ובזה פירש הגר"א מקרא דידן (הכא פ' ואתחנן) למה לא כתיב הכא גם אשר לא ידברו, ות"י הגר"א דמקרא זה דכתיב והפיץ ה' וגו' קאי על גלות בבל, והא דכתיב ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן היינו הצלם של נבוכדנצר, ולכן כתיב אשר לא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון ולא כתיב ג"כ לא ידברו, כי הצלם ההוא דבר בקול גדול וחזק (ע"ש בזה"ק), וחלילה לא תדמו משום זה לעבדו, אלא ובקשתם משם את ה"א ר"ל מתוך הצלם ההוא תבקשו ותחפשו את השם הקדוש שהוא אלקיך, ואז ומצאת אותו בפיו של הצלם, ותדע שאין לצלם מצד עצמו כלום אלא גנוב הוא מהקדושה הבלועה בו, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך כמו שבאמת עשה דניאל שחקר ודרש בכל לבו ומסירות נפשו, והוציאו מהע"ז וניתן הע"ז יעו"ש, ע"כ בשם הגר"א.

ובדברי הגר"א מתיישב מה דהקשינו למה ל"כ בחומש אשר לא ידברו וכמ"כ הגר"א, וכן א"ש קושיות ב' וג' שבד"ה ובתהלים קט"ו יעו"ש, והיינו דבאמת כן דיברו וא"כ ס"ד [דיעיל מה] שיהגו בגרונם קמ"ל לא יהגו בגרונם, וכן מה דהק' בהיפוך י"ל דאי"ז כ"ש משום דבאמת דיבר.

אלא דעצם ביאור הגר"א צ"ב, דאם כן הוא שמקרא דידן קאי על גלות בבל על הצלם של נבוכדנצר, א"כ למה כתיב מעשה ידי אדם עץ ואבן, והרי אותו צלם הי' כולו מזהב כדאי' בזה"ק שם, וה"ה צ"ל מעשה ידי אדם זהב.

וק' ב' (בד"ה ועוד) צ"ל דלא שייך כ"כ לכתוב ולא יאזינו, וכיון שכולם כתובים כן לא יראו לא יאכלון וכו', לכן אמר ולא ישמעון ולא אמר ולא יאזינו.

ד' כ"ט. ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. יתכן לפרש, ובקשתם משם וגו' היינו מאותו דרגה של ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו', ואפ"ה ומצאת, והטעם כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, וק"ל. ועיין עוד באוה"ח הק'.

ד' ל"ב. כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים

עד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו. הא דכתיב למן הים אשר ברא אלקים אדם על הארץ, היינו מיום ו' של ששת ימי בראשית שהרי אדה"ר נברא ביום ו', ולכן לא אמר מיום שנברא העולם כי את מי ישאל אם לא את האדם, (ועוד, שכל תכלית הבריאה בעבור האדם ולכן אמר למן היום וגו' אדם וגו').

קצת יש לדקדק, ולמה לא כתב למן היום אשר וגו' עד היום הזה (וכמו דכתיב להלן ולמקצה השמים ועד קצה השמים). והעירוני בזה"ל, היום הזה א"צ לשאול שהוא יודע בעצמו, אבל אינו נמצא בשום קצה שבשמים, ע"כ.

ד' ל"ט. וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ולעיל (מקרא ל"ה) כתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, וההפך בין המקראות מבואר במלבי"ם (הכא מקראות ל"ה ל"ט) דמאי דכתיב הכא קאי על הזמן שאחר מתן תורה ומאי דכתיב לעיל קאי על הזמן של מתן תורה יעו"ש.

ד' מ"א. אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש. כ' בד' זקנים מבעלי התוס' וז"ל אז יבדיל משה אז לשון שירה כמו אז ישיר משה כי כששמעו שאמר הקב"ה ולא רץ לא יכופר לדם כי אם בדם שופכו (במדבר ל"ה ל"ג) אמרו וכי מי שהרג בשוגג יהיה נהרג כיון שהגיד משה רפואתו של דבר לברוח לערי מקלט אז אמרו שירה, והיינו דאמרי אינשי מי שאוכל התבשיל יודע טעמו כך משה כשהרג המצרי וברח ידע מה ענשו של הורגים לברוח עכ"ל, והנה צ"ב מנין לומר דאמרו שירה, וי"ל הכי, דהנה ברש"י (ד"ה אז) ובשפ"ח (אות צ') מבואר דכונת המקרא הוא לומר, אז הבדיל משה, אלא דצ"ב מתי היה אותו "אז", ובפשוטו היה זה כשהיו בעבר הירדן בגיא מול בית פעור וגו', וכדלהלן מקרא מ"ו, והא דכתיב (מסעי ל"ה ט' - י"ד) וידבר ה' אל משה לאמר וגו' את שלש הערים תתנו מעבר לירדן וגו', ה"ז הציווי, וכאן בפרשה דידן מספר שעשה כן, ושוב נמצא כן בחזקוני יעו"ש, אלא דצ"ב הלשון "אז" יבדל משה וגו', שהרי מספר את מה שעשה עתה, שהרי הבדיל עתה בעבר הירדן, ואולי מהכא הוציאו מה שכתבו הד' זקנים מבעלי התוס' שאז בא לומר שאמרו שירה, דאז לשון שירה הוא, והבן. והעירוני דלפי פשוטו יליף אז אז בג"ש, ע"כ.

פרש"י וז"ל אז יבדיל נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדילו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה עכ"ל, וכן מבואר ברש"י (מסעי ל"ה י"ג) יעו"ש.

ומה שפרש"י אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה, יתכן דכלפי שמיא קיים את כל המצוה, והוא, לפי מה שארז"ל (ברכות ו' א') חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, והיינו שסוף סוף מה שלא נכנס לא"י היה בגרמא של בנ"י כמבואר לעיל, וא"כ מה שאמר מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה היינו כפשוטו, דעכ"פ מה שיכול לעשות במעשה, בלי מה שרק נחשב שעשה, יעשה באמת, והבן.

ה' ד'. פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש. פרש"י וז"ל פנים בפנים אמר רבי ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי המוכר עצמו מדבר עמכם עכ"ל, והיינו [כדארז"ל ד] דוקא ב' דברות הראשונות הקב"ה אמרם, אבל שאר הדברות משה אמרם וזהו דכתיב להלן (מקרא ה') אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ה' וגו', ושוב נמצא כן באוה"ח הק'. ועיין רמב"ן.

ה' י"ב. שמור את יום השבת לקדשו, כאשר צוה ה' אלקיך. פרש"י וז"ל שמור ובראשונות ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדיבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו עכ"ל, ויל"ע מה היה כתוב על הלוחות הראשונות והשניות שמור או זכור. ומ"מ שמור וזכור הם ב' מ"ע נפרדות (עיין בקו' קיצור ספר מצוות הערוך).

ועיין פני יהושע ב"ק נ"ד ב'. ובספרנו תשובות הגר"ח ח"א עמ' י"ב כתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וז"ל, אולי על הלוחות הראשונות ה' כתוב שבפ' יתרו ועל הלוחות השניות שבפ' ואתחנן, עכ"ל.

וע"ע בעין יעקב ביצה דף ט"ז, (בדף ס' ע"ב והלאה), בפירוש גאון יעקב מה שהביא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים יעו"ש).

ה' י"ד. ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. יל"ה למה לא אמר הכתוב למען ינוחו בנך ובתך וגו' ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, כמו שפרט הכתוב בתחילת המקרא, ומפני מה אמר הכתוב רק למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, וי"ל דהנה כתב בספורנו וז"ל למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית הנה מצות שביית הבהמה היא כדי שינוח העבד, ומצות מנוחת העבד היא זכר ליצ"מ שהשביית בה הקב"ה את העבודה מן העבדים עכ"ל, ולפי"ז כשאומר הכתוב למען ינוח עבדך ואמתך, נמצא כבר כלול בזה גם מה שאומר הכתוב קודם, ושורך וחמורך וכל בהמתך, וא"כ ניחא למה לא כתיב למען ינוחו שורך וכו', והא דלא אמר הכתוב למען ינוחו בנך וכו' י"ל דכולם כלולים במילת "כמוך", וגרך צ"ל דג"כ נכלל במילת "כמוך" אלא דצ"ב למה נ' אחר מילת "ובתך". ומש"כ הספורנו ומצות מנוחת העבד כו', כ"כ באב"ע והרמב"ן יעו"ש.

ה' כ'. ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם. הנה קריבה זו היתה קריבה ממש וכדפרש"י לעיל פ' דברים (א' כ"ב) וז"ל ותקרבו אלי כלכם בערבוביא ולהלן אומר ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו ה' וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחם לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבו אלי כולכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים עכ"ל, ומבואר דקריבה דכתיב הכא ותקרבו אלי היתה קריבה ממש, וצ"ב איך קרבו אליו והרי משה היה בעת ההיא בהר, והם היו למטה שאסור היה לעלות בהר, שהרי כ"ז מיירי

ה' כ"ד. קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלקינו ואת דבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלקינו אליך ושמענו ועשינו. יל"ה למה אמר ושמענו ועשינו דלכאורה היה צריך להקדים נעשה לנשמע ולומר ועשינו ושמענו, וכמו שכבר הקדימו נעשה לנשמע כדכתיב (משפטים כ"ד ז') ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ועיין מלבי"ם. ועיין עוד באוה"ח הק'. והעירוני, כאן איירי איהך יקיימו המצות ע"י שישמעו והתם איירי בהסכמתם לעשות ולשמוע. ע"כ.

ו' י'. והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדלות וטבת אשר לא בנית. ולהלן (מקרא י"א) כתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא חצבת וגו', אי' בתנחומא (ראה ז') דהכנענים הרסו את א"י כשיצאו בנ"י ממצרים בחשבם שבנ"י נכנסים מיד לא"י, והקב"ה עכבן את ישראל מ' שנה עד שיתקנו הכנענים כל מה שהרסו כמו שהבטיח הקב"ה לאברהם שיכניסם לארץ טובה יעו"ש, וזהו דכתיב הכא לתת לך הרים גדלות וגו' ובתים וגו', וק"ל.

ו' י"א. ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת. הנה יש לדייק למה לא כתיב ואכלת ושבעת "וברכת", וי"ל דהא הכא במקרא דידן איירי על כרמים וזיתים שהם משבעת המינים, שברכתן הוא מעין ג' כדאי' בברכות מ"ד א', וברכת מעין ג' אינה מדאורייתא, כ"כ בחזו"א או"ח סי' ל"ד סק"א יעו"ש, ויתכן דלכן לא כתיב הכא וברכת, כי מן התורה אי"צ לברך ברכת מעין ג'. ועוד י"ל דזהו דכתיב להלן (מקרא י"ב) השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים, והיינו שתשמר מלשכוח מלברך את ה' שהוציא אותך מא"א מבית עבדים, והשייכות של "הוציאך מא"א מבית עבדים" לך, היינו שאילו בארץ מצרים לא היו לך ערים ובתים מלאים, וכדכתב באב"ע וז"ל וטעם מבית עבדים שלא היו לך ערים ובתים מלאים עכ"ל.

והנה בהא דכתיב כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת, מבואר דבעצים שהעכו"ם נטעו קודם שבאו בנ"י לא"י אין דין ערלה, שהרי כתיב כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואפי"ה ואכלת ושבעת, וכן מבואר הדין בתורת כהנים (פ' קדושים פ"ג) כי תבואו ונטעתם פרט לשנטען עכו"ם עד שלא באו לארץ (ועי' הגהות הגר"א שם) כו' מיכן אמרו עד שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור כו' יעו"ש. ויש מי שאומר שאולי אין ראייה מפס' זה דשמא כאן איירי בכרמים וזיתים זקנים שכבר אינם ערלה, ומ"מ הדין הוא דין אמת וכנ"ל בתו"כ והכי תנן נמי בערלה פ"א מ"ב יעו"ש.

ז' ח'. **כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים.** פרש"י וז"ל כי מאהבת ה' הרי כי משמש בלשון אלא, לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם עכ"ל, יל"ה דהא לעיל (מקרא ז') כתיב לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים

ופרש"י וז"ל לא מרובכם כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשקתי בכם עכ"ל, ולכאורה לפי מדרשו נמצא דהכא מבואר שה' חשק בהם מפני שאין מגדילים כו', ולא מפני אהבת ה' אתכם, וי"ל דהא בהא תליא כלומר דמה שהקב"ה אוהב את עמו ישראל היינו משום שאין מגדילים עצמם בשעת השפעה טובה ולכן חשק ה' בעמו ישראל יותר מכל האומות, וק"ל. ועיין כלי יקר.

ז' י"א. **ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם.** פרש"י וז"ל היום לעשותם ולמחר לעוה"ב ליטול שכרם עכ"ל, קצת יל"ה אמאי באמת לא המשיך הכתוב לומר 'ולמחר ליטול שכרם' ואם לא בזה הלשון עכ"פ תוכן הדבר דהשכר הוא לעוה"ב, ולמה אמר רק החלק של 'היום לעשותם', וי"ל דלא שייך לומר כן והיינו משום הא דכתיב אשר אנכי מצוך והרי ציווי שייך רק על העשייה ולא על קבלת שכר, וק"ל.

בברכה מרובה,
אהרן בהגאון הגדול רבי יעקב הלוי גרנדש שליט"א